

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Кафедра кримінального права Юридичного інституту

Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем
політики в сфері боротьби зі злочинністю Науково-до-
слідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

Львівський форум з кримінальної юстиції

Івано-Франківський обласний осередок Всеукраїнсь-
кої громадської організації «Асоціація кримінального
права»

Матеріали Міжнародної науково-
практичної конференції

«Політика в сфері боротьби зі злочинністю»

18-19 грудня 2015 року

Івано-Франківськ, 2016

ББК 67.9(4УКР)
М34

Редакційна колегія:

Борисов В.І. - академік НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, професор кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

Фріс П.Л. - Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри кримінального права Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника, академік АНВШУ України доктор юридичних наук, професор;

Гацелюк В.О. - кандидат юридичних наук, Національний радник з правових програм Координатора проектів ОБСЄ в Україні;

Микитин Ю.І. - заступник директора Юридичного інституту імені В.Стефаника, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника;

Козич І.В. - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника

М34 Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Політика в сфері боротьби зі злочинністю" [Текст]. - Івано-Франківськ, 2016. - 159 с.

В збірнику розміщені матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Політика в сфері боротьби зі злочинністю", проведеної 18-19 грудня 2015 року спільно Навчально-науковою лабораторією дослідження проблем політики в сфері боротьби зі злочинністю НДІ вивчення проблем злочинності ім. академіка В.В.Сташиса НАПрН України та кафедрою кримінального права Юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Конференція традиційно присвячена проблемам політики у сфері боротьби зі злочинністю в Україні.

Матеріали збірника можуть бути використані в науково-дослідній та видавничій діяльності

ББК 67.9(4УКР)

© Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем політики в сфері боротьби зі злочинністю НДІ вивчення проблем злочинності ім. академіка В.В.Сташиса НАПрН України, 2016

СТРАХ СОЦІУМУ ПЕРЕД ЗЛОЧИННІСТЮ ЯК ОДИН ІЗ НАСЛІДКІВ ЇЇ ІСНУВАННЯ

Є очевидним, що реальна криміногенна ситуація в Україні не знаходить свого належного відображення у статистичних даних. Це викликано різними чинниками, у тому числі й лібералізацією покарання та правозастосовної практики; не охопленням органами кримінальної юстиції усього масиву протиправної поведінки; високим рівнем латентності, обумовленої не тільки правовою аномією суспільства, але й корупцією у правоохоронних та судових органах. Відсутність хоча б мінімального уявлення про об'єм та ціну втрат суспільства, понесених у боротьбі зі злочинністю, виключає повноцінне розуміння того, що насправді являє собою цей феномен.

Сучасна кримінологія нараховує у своєму арсеналі певний доробок науковців, присвячений саме теорії наслідків злочинності, однак визнати його достатнім та навести у якості прикладу комплексні, системні дослідження цієї проблеми немає можливості. У відомих підручниках з кримінології наслідкам злочинів приділяється явно недостатня увага, мова, здебільшого, йде про жертви злочинів у віктимологічному контексті. Особливо це зауваження стосується тих наслідків, які далеко не завжди можна позначити через матеріальний еквівалент. Звичайно, що від цього вони не перестають бути менш суспільно небезпечними, не зникає потреба у адекватній реакції на них з боку уповноважених суб'єктів.

Страх перед злочинністю до сьогодні не став предметом широких кримінологічних досліджень в Україні і на пострадянському просторі. Як слушно зауважує О.Р. Афанасьєва, «автори, як правило, у своїх дослідженнях аналізують фізичну, майнову, моральну шкоду, завдану потерпілому насильницьким злочином, але при цьому не враховують негативний вплив на більшу частину населення насильницької злочинності, навіть у тих випадках, коли люди не були ні жертвами злочинів, ні їх очевидцями» [1, с.234].

Ця тема є занадто соціологічною для вітчизняної кримінології, що переважана юридизацією та орієнтацією на кримінальне право [4].

Результат ситуації, що склалася, обумовлений практичними труднощами завдяки нематеріальності та ефемерності даного суб'єктивного явища. Який інструментарій потрібно використати, щоб оцінити наслідки страху перед злочинністю у сучасному суспільстві, починаючи від фізіологічної реакції конкретного індивіда на загрозу стати жертвою злочину та завершуючи загальноемоційною реакцією страху перед криміналітетом? І чи буде цей інструментарій беззаперечним та ефективним?

Страх перед злочинністю являє собою емоційно-фізичну реакцію індивідів та спільнот на правопорушення та прояви безпорядку. Усвідомлення можливості того, що практично у будь-який момент особа може стати жертвою злочину, породжує у неї відчуття страху, яке здатне суттєво впливати на її поведінку та спосіб життя. Страх перед злочинністю розглядається як один із факторів суспільного неблагополуччя, і його наявність чи відсутність впливає на якість життя населення та на відносини в суспільстві.

У сучасній кримінології вирізняють три основних підходи до аналізу страху перед злочинністю: соціально-демографічний, віктимологічний та інвайронментний (від англ. слова *environment* – оточення) [4]. Соціально-демографічний підхід ґрунтується на вивченні реакції різних соціально-демографічних груп на загрозу злочинності у суспільстві. Ідея полягає в тому, що кожна група має свій ступінь вразливості або чутливості до ризику перетворитися на жертву злочину (враховується стать, вік, національність, рівень матеріального добробуту, освіта тощо).

Віктимний підхід засновано на гіпотезі про зв'язок між попереднім віктимним досвідом людини й рівнем страху перед злочинністю. Це може бути особистий досвід нападу з боку злочинців (пряма віктимізація) або досвід, трансльований близькими, знайомими, через ЗМІ (непряма віктимізація). Згідно даних німецьких віктимологів, у осіб, які стали жертвами грабежів чи крадіжок з проникненням, спостерігаються: нервовість – 86 і 81%; істеричний плач – 78 і 60%; страх – 75 і 70%; шок – 50 і 38%; проблеми з пам'яттю – 20 і 5%; гнів – 38 і 42% [3, с. 767].

За інвайронментного підходу акцент робиться на тому, що джерелом страху може виступати фізичне або соціальне оточення (основні сфери досліджень – соціальна згуртованість, урбанізація, благополучність оточення й створення захищеного простору).

Аналізуючи динаміку зареєстрованої злочинності та кримінальної віктимізації в Україні, А.А. Бова приходять до висновку про зниження страху перед зростанням злочинності (у 2000 р. такої думки притримувались 71%, у 2012 р. – 45,5%), що поступається першістю страхам, які

стосуються розвитку економіки. Автор констатує поступове зменшення частки осіб, які оцінювали погіршення зміни стану особистої безпеки (на вулиці, у громадських місцях) як значне, та ріст частки осіб, на думку яких така ситуація залишалася незмінною. У той же час за рівнем сприйняття особистої безпеки Україна поступається іншим європейським державам. У 2010 р. 42% населення відчували себе у безпеці, пересуваючись уночі, а у 2011 р. – 48%. У 2011 р. за цим показником Україна зайняла 38-е місце із 40 європейських держав та 145-е місце із 152 держав світу [2, с.399].

Наведені вище дані звичайно слід розглядати через призму існуючої ситуації в Україні, де особливого резонансу та поширення набули злочини терористичного спрямування, спрямовані на дестабілізацію суспільно-політичної обстановки; нового поштовху до розвитку отримала злочинний промисел, пов'язаний із незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів, наркотиків, контрабандним переміщенням товарів, протиправним заволодінням власністю. Відбулося різке послаблення соціального контролю над внутрішньо переміщеними мешканцями окремих областей України, відтак отримала значного поширення протиправна поведінка, вчинювана як ними, так і у відношенні до них.

Розглядаючи проблему страху перед злочинністю, слід відзначити, що він, у свою чергу, породжує низку вторинних наслідків. Проблема соціальних наслідків страху перед злочинністю – це питання тієї ціни, яку суціум готовий платити за власну безпеку. Часто такою ціною стає порушення громадянських прав та свобод тих прошарків населення, які, за загальною думкою, вважаються криміногенними. Під впливом страху перед злочинністю зростає суспільний попит на «тверду руку» та закликати навести лад, що може призвести до змін у політичній та правовій системі. Страх перед злочинністю дозволяє відволікти увагу громадськості від інших соціальних проблем, перевести її на пошук зовнішніх і внутрішніх ворогів та джерел страху. В той же час страх перед злочинністю може слугувати мобілізаційним цілям, виступаючи поштовхом догуртування суспільства перед спільною небезпекою [5].

Інтерес до проблематики страху обґрунтовується не тільки соціальним аспектом, пов'язаним із впливом страху перед злочинністю на пересічне життя людей, але і політичним та економічним аспектами, які визначають як формування державної політики, орієнтованої на безпеку населення, прийняття кримінально-правових норм, спрямованих на посилення заходів відповідальності, так і розвитком окремих галузей економіки, дотичних до проблеми особистої безпеки громадян [1, с.235-236].

1. Афанасьєва О.Р. Теоретические основы криминологического исследования и минимизации социальных последствий насильственной преступности : дис. докт. юр. наук : 12.00.08 / Афанасьєва Ольга Романовна – Москва, 2014. – 450 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vnii-mvd.ru/files/%20Афанасьевой%20О.Р..pdf>
2. Бова А.А. Динамика зарегистрированной преступности и криминальной виктимизации в Украине // Социологический альманах. – 2013. – №4. – С.393-400 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.ru/query_results.asp
3. Курс мировой и российской криминологии : учебник для магистров. В 2 т. Т. I. Общая часть / В. В. Лунеев. – М. : Издательство Юрайт, 2012. – 1003 с. – Серия : Магистр.
4. Лотохова Д.А. Страх перед злочинністю: напрямки зарубіжних досліджень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://visnyk.univd.edu.ua/index.php?action=publications&pub_name=visnik&pub_id=179389&mid=3&pub_article=202980
5. Романова А. В. Социальные последствия страха перед преступностью в современном обществе : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Романова Анастасия Владимировна – Владивосток, 2005. – 20 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.disscat.com/content/sotsialnye-posledstviya-strakha-pered-prestupnostyu-v-sovremennot-obshchestve>

Мельник Т.В.

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри кримінального права і процесу Івано-
Франківського університету права імені Короля
Данила Галицького

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ПРОТИ ДОВІЛЛЯ

Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженою указом Президента України № 311 від 8 квітня 2008 року, запроваджено інститут кримінального (підсудного) проступку. П. 1 цієї Концепції передбачено, що з метою гуманізації кримінального законодавства певну частину злочинів необхідно було трансформувати в кримінальні (підсудні) проступки, обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, замінивши їх, наприклад, штрафними санкціями[1]. Кримінальні (підсудні) проступки – це 1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів